

Оніпко Т.В., д.і.н., професор
Оніпко Т.А., здобувач
ВНЗ Укоопспілки «Полтавський
університет економіки і торгівлі»

СИМОН ПЕТЛЮРА І УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ В РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

У серпні 1914 р. у зв'язку з початком Першої світової війни Симон Петлюра був мобілізований в російську армію, а потім направлений на Південно-Західний фронт. Він виконував місію щодо формування українських військових частин на допомогу російській армії. У цей же час він виступав організатором створення шпиталів, їдалень, інших військових допоміжних закладів. Симон Петлюра перебував на фронті з 1914 до 1917 рр., отримавши військове звання капітана, а потім полковника. Відтак він проявив себе як хоробрий офіцер на австрійсько-російському фронті. На початку 1916 р. Петлюра добровільно вступив на службу до Всеросійського Союзу Земств, перебував на посаді Уповноваженого Головного Всеросійського Земського З'їзду, Голови Контрольної Колегії Земського Союзу на Західному фронті.

Закордонні дослідники постаті Симона Петлюри, у тому числі французькі вчені та науковці діаспори Т. Гунчак, І. Карашевич-Токаржеський, А. Яковлів, О. Шульгін, А. Десрош, А. Торес, зазначають, що будучи змушений служити російському імператору Миколі II, Симон Петлюра не втрачав своїх національних сподівань. Не зважаючи на війну та військову присягу, він залишався передусім патріотом своєї Батьківщини – України. Прикметно, хоча він воював у російській армії, однак намагався захистити народ Галичини від російських переслідувань.

Доля розпорядилася так, що перебування в армії Російської імперії допомогло йому сформуватися, як здібному військовому керівнику, який завжди був душею зі своїм народом. Він готував молодих людей до боротьби за національні права українського народу навіть в умовах непростой військової ситуації.

Про Симона Петлюру заговорили навкруги, про нього писала преса. Поступово він став відомою особистістю. Як і ряд відомих українських діячів, Симон Петлюра не сумнівався у переможному фіналі союзницьких військ. Він сподівався, що перемога Росії у війні змінить на краще долю українців. Цим переконанням він діяв і жив. Під час війни Симон Петлюра постає організатором, адміністратором і керівником, якого і підлеглі, і керівництво зверху переважають та цінують.

Вже тоді про нього заговорили як про патріота, якому не байдужа доля українців. Ф. Є. Корш передрікав йому світову славу: «...він буде вождем народу українського. Така його доля».

Як бачив українське питання Симон Петлюра в роки війни? 30 липня 1914 р. була опублікована в газеті «Украинская жизнь» (виходила під редакцією С. Петлюри протягом 1912-1914 рр. за кошти українських громад) його стаття «Війна і українці». Під час Першої світової війни своє ставлення до війни він виклав у статті-відозві «Війна і українці». У цій публікації Петлюра доводив, що українці лояльно виконують свій обов'язок перед Російською державою і висловлював надію, що в майбутньому ставлення російської влади до українського питання зміниться у позитивний бік.

Отже, з перших днів війни з вуст Петлюри линули запевняння у цілковитій підтримці російського уряду. Цю заяву засудила більша частина української національно-ліберальної інтелігенції, вважаючи, що у війні, яка почалася, українці мають обрати нейтральну позицію, оскільки жоден із блоків, між якими виникло протистояння, не бореться за їхні національні інтереси. Відомі українські діячі, серед них В. Винниченко, звинувачували Петлюру у русофільстві.

Та навіть попри проросійську позицію, вже в 1914 р. С. Петлюра передбачав радикальні зміни в житті українського народу. Про це він писав у статті «Про практичні завдання українства», відзначаючи, що в той період відбувалося перетворення українства в суспільну силу, в реальний фактор державного життя життя Росії. Він був переконаний у тому, що Перша світова війна поклала початок новим етапам історії. Без сумніву, він відчував, що війна порушила інтереси ряду держав або ж зачепила їх. Саму ж війну Петлюра кваліфікував як бурю, яке має світове значення. Як вихор, як грізна небувала буря, що загрожує мирові цілого світу, налетіли вони і на землю, заселену нашим народом.

У зв'язку з початком війни Петлюра намагався проаналізувати долю українців, його майбутнє, оскільки писав він, «наш нарід роздертий і увиходить своїми нерівномірними частинами до складу держав, що є ворогами і воюють одна з одною». Він з боєм акцентував на тому, що національний організм українського народу роздертий між Росією та Австро-Угорщиною. Петлюра вказував на складність українського питання, бо в західноукраїнських землях переважала «австрійська орієнтація», у той час коли на більшій території, які входили до складу Російської імперії, українці були готові воювати за інтереси російської влади.

Петлюра, проводячи історичну паралель у ХІХ ст., свідчив про те, що в ідеалах українців національний розвиток тієї частини українського народу, що увійшла до складу Росії, традиційно розглядалася в межах останньої і в тісному контакті, що її заселяють. Він впевнено говорив про необхідність національної єдності цілого українського народу, болісно переживав дроблення його на частини, що були під владою двох воюючих імперій. Разом з тим він переконливо свідчив про існування культурної спільноти українського народу. Бажаючи зростання національної свідомості українців, Петлюра водночас різко критикував ідею сепаратизму. З цього приводу він зазначав, що «сепаратизм з

«мазепинством" або австрофільством, як його супутниками, це міф» ворогів українства. Відтак розв'язання українського питання в Росії, на думку Петлюри, не пов'язувалось з ніякими авантюристичними політичними змінами. Він був прихильником традиційної для української інтелігенції громадської думки, ставлячи розв'язання українського питання в тісну залежність від ходу загального розвитку суспільного життя в Росії.

Петлюра з болем зазначав, що західноукраїнські землі стали ареною боротьби між воюючими державами. І в цьому, вважав Петлюра був трагізм становища українців. Перша світова війна стала важким випробуванням для українського народу по обох боках кордону. Однак Петлюра вказував, що у тій ситуації українцям Російської імперії потрібно підтримати російську владу, оскільки вони тисячами ниток – кровних, племінних, економічних та історичних, тісно пов'язані з російською державою.

С. Петлюра був переконаний у тому, що такі струси у державному житті, як війна, відкривають суспільству державної нації не одну з її помилок у відношенні до недержавних народів. Відтак він акцентував на тому, що національна проблема українського народу вимагала свого невідкладного розв'язання. Петлюра був переконаний у тому, що тільки в єднанні з російською владою полягає прообраз і подальшого мирного співжиття «частин» з цілим, тобто українців в складі Російської імперії. Він мріяв, що за підтримку Російського уряду тодішня влада надасть українцям природні права на національний розвиток. Він тоді щиро вірив у те, що за підтримку російської армії у війні влада активізує розв'язання національного питання, а відтак українське питання теж буде поставлене на порядок денний. Він мріяв про те, що після перемоги над Австро-Угорською імперією українці західної частини України возз'єднаються із українцями Російської імперії і тим самим відбудеться виправлення історичної помилки. Саме таким шляхом він хотів досягти з'єднання усіх українських земель у єдине ціле, хоча і в межах Російської імперії. Нині ми розуміємо, наскільки романтичними були плани С. Петлюри, коли він говорив, що лише за умови об'єднання українського народу в складі Російської імперії відкрилась би можливість розвитку його багатих сил. Отже, на початку Першої світової війни С. Петлюра займав проросійську позицію, щиро вірячи, що в такий спосіб можна вирішити українське питання.

Однак уже через рік, в 1915 р. С. Петлюра опублікував статтю під назвою «Рік мовчання», в якій наважився критикувати російську владу за те, що вона масово закривала україномовні та україноналаштовані видання. Він сміливо писав у згаданій статті, що за українців увесь час думали, за українців ухвалювали постанови, українцям підсовували й приписували чужі думки і чужі погляди. Та навіть тоді С. Петлюра продовжував займати проросійську позицію. У цьому переконують такі факти. Внаслідок поразок російської армії у травні-липні 1915 р. на схід, рятуючись від наступу німецько-австрійських військ, потягнулися десятки тисяч біженців із західних губерній. У ці дні Петлюра проявив себе як діяльний і талановитий організатор, допомагаючи

постраждалим по лінії земського руху. У 1916 р. він перебував на Західного фронті як заступник уповноваженого Всеросійського союзу земств. Саме на цій роботі Петлюрі довелося немало спілкуватися із солдатськими масами, просякнути їх настроями, завоювати популярність серед військових.

Без сумніву, Перша світова війна, попри початкову проросійську позицію С. Петлюри, внесла корективи в його погляди, що позначилося на його подальшій діяльності. В обстановці загального сум'яття та розгубленості військового командування після падіння самодержавства навесні 1917 р. С. Петлюра швидко збагнув важливість залучення армії на бік українського національно-політичного руху. Він виступав ініціатором та організатором проведення в Мінську українського з'їзду Західного фронту, на котрому був обраний головою фронтової ради а та, в свою чергу, делегувала його на I Всеукраїнський військовий з'їзд, що відбувся в Києві на початку травня 1917 р. Наприкінці червня 1917 р. Петлюра був обраний секретарем з військових справ у складі першого українського уряду – Генерального Секретаріату. Зрозуміло, що головним завданням С. Петлюри у той час була українізація армії. На наше переконання, нині такий підхід щодо формування сучасних збройних сил України є украй необхідним. Важливо, що у червні 1917 р. на II Всеукраїнському військовому з'їзді делегати рішуче висловилися за надання Україні статусу автономії. Таке одностайне рішення військовослужбовців українського походження зміцнило позиції Центральної Ради на переговорах із прибулою до Києва делегацією Тимчасового уряду.

Загалом можна стверджувати, що Перша світова війна вплинула на формування позиції Симона Петлюри як громадянина, військового та державного діяча, українця-патріота щодо вирішення українського питання. Національно-державні погляди Петлюри сформувалися не відразу, а поступово. Від проросійських поглядів на початку війни від поступово прийшов до усвідомлення того, що лише власними силами українці можуть і повинні завоювати та відстояти свою незалежність. І це його глибоке переконання отримало підтвердження в створенні незалежної української держави.
